

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ*

Μανώλης Μέντης

Κοινωνικός Λειτουργός

Εισαγωγή

Τον Απρίλιο του '95 ο υπουργός Εθνικής Άμυνας προανήγγειλε αλλαγές στο στράτευμα, καθιερώνοντας σε πειραματικό στάδιο στη ζώνη ευθύνης του 4ου ΣΣ ένα νέο “σιλ” θητείας με κοινωνικές προεκτάσεις (ΕΘΝΟΣ: 16/4/95). Προς τα τέλη της δεκαετίας του '80 μια άλλη καινοτομία λάμβανε χώρα, πάλι σε πειραματικό στάδιο, που σχετιζόταν με τη σύσταση κοινωνικών υπηρεσιών στο στρατό. Οι απόψεις που εκθέτονται στη συνέχεια είναι προϊόν της άμεσης εμπλοκής του αρθρογράφου με το συγκεκριμένο θεσμό, με σκοπό αφ' ενός να κάνουν γνωστή την ύπαρξη του και πέραν των όσων άμεσα σχετίζονται μ' αυτόν, και αφ' ετέρου να διατυπωθούν προβληματισμοί για την καλύτερη αξιοποίηση του προς όφελος των στρατευμένων και του κοινωνικού συνόλου γενικότερα.

Ιστορική αναδρομή

Το πρώτο ενδιαφέρον για την οργάνωση κοινωνικής υπηρεσίας στο στρατό εντοπίζεται το '88, οπότε και η ΔΙΠΜΕ/ΓΕΣ ανέλαβε εκπόνηση μελέτης για την αναγκαιότητα σύστασής της. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης οδήγησαν στην καθιέρωση τριών ειδικοτήτων στους μείζονες σχηματισμούς και στα ΚΕΝ, δηλαδή κοινωνιολόγου, ψυχολόγου και κοινωνικού λειτουργού. Σκοπός της ομάδας των παραπάνω ειδικών “ήταν η μελέτη των γενικών και ειδικών προβλημάτων που απασχολούν τους στρατευμένους”. Για το σκοπό αυτό προβλεπόταν και η σύσταση στο ΓΕΣ κεντρικής κοινωνικής υπηρεσίας με μόνιμο προσωπικό, η οποία θα παρακολουθούσε και θα συντόνιζε το έργο των υπολοίπων περιφερειακών κοινωνικών υπηρεσιών, υπηρεσία όμως που δεν συστάθηκε ποτέ. Έτσι, ομάδες ειδικών, όπου συγκροτήθηκαν, αφέθηκαν να εργαστούν κατά συνείδηση, κάτω από την εποπτεία του εκάστοτε διοικητή των μειζόνων σχηματισμών. Με την πάροδο του χρόνου ατόνισε το ενδιαφέρον και για τις παραπάνω ομάδες, το οποίο περιορίστηκε μόνο στα κέντρα εκπαίδευσης με τη μορφή συνεντεύξεων των νεοσυλλέκτων, κατά το κρίσιμο διάστημα της προσαρμογής τους.

Το καλοκαίρι του '94 παρατηρείται αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για το θεσμό από τη σκοπιά ενός νέου προσανατολισμού, που αφορά από τη μια την οργάνωσή του και από την άλλη τον επαναπροσδιορισμό των δραστηριοτήτων. Ο νέος προσανατολισμός στρέφεται πια στον εντοπισμό ατόμων, τα οποία χρήζουν βοήθειας (σαν τέτοια μπορούν να αναφερθούν τοξικομανείς, αλκοολικοί, άτομα με βεβαρυμένο ψυχιατρικό

ιστορικό, κ.ο.κ.) και στις απαιτούμενες ενέργειες, ώστε τα άτομα αυτά να λάβουν ουσιαστική βοήθεια μέσα από τις υπάρχουσες δομές του στρατού.

3. Προσπάθειες οργάνωσης κοινωνικής υπηρεσίας στη XVI μεραρχία πεζικού

Η κοινωνική υπηρεσία της XVI μεραρχίας πεζικού, στην οποία ανήκε και ο αρθρογράφος κατά το διάστημα εκπλήρωσης της θητείας του, ήταν από τις πρώτες κοινωνικές υπηρεσίες που επανασυστάθηκαν, μια και η ζώνη του Βορείου Έβρου, την οποία καλύπτει, αποτελεί μια από τις πιο ευαίσθητες περιοχές της πατρίδας μας.

Το πρώτο πρόβλημα που προέκυψε ήταν ο τρόπος εργασίας της ομάδας. Στο παρελθόν, οπλίτες που βρέθηκαν στον ίδιο χώρο με τις ειδικότητες του κοινωνιολόγου, ψυχολόγου και κοινωνικού λειτουργού καθιέρωσαν τον ακόλουθο τρόπο δράσης. Αρχικά προχώρησαν στη δημιουργία ανωνύμου ερωτηματολογίου, με σκοπό να καταγράψουν τα προβλήματα των στρατευμένων, τις ανάγκες τους, τις αντιλήψεις τους έναντι του στρατού και τις τυχόν προτάσεις τους. Στη συνέχεια επισκέπονταν στρατόπεδα, όπου παρέμεναν για διάστημα τριών-τεσσάρων ημερών, κατά τις οποίες διένειμαν ερωτηματολόγια, συνομιλούσαν με αξιωματικούς και οπλίτες και παρατηρούσαν τις συνθήκες διαβίωσης. Τέλος, επέστρεφαν στην έδρα τους και αφού επεξεργάζονταν τις πληροφορίες, που είχαν συλλέξει, συνέτασαν έκθεση προς τη στρατιωτική ιεραρχία της μεραρχίας.

Κατά την επανασύσταση της ομάδας των κοινωνικών επιστημόνων, ο παραπάνω τρόπος εργασίας δεν κρίθηκε πρόσφορος και τούτο, γιατί δεν έδινε βάρος στον εντοπισμό και τη βοήθεια ατόμων με ιδιαίτερες δυσκολίες προσαρμογής. Έτσι, σε συνεργασία με τη στρατιωτική διοίκηση αποφασίστηκε πως θα ήταν καλύτερο η ομάδα να επισκέπτεται αυθημερόν στρατόπεδα και αφού προηγούμενα συνεργαζόταν με τον εκάστοτε διοικητή και ιατρό, οι οποίοι και υποδείκνυαν στην ομάδα άτομα που κατά τη γνώμη τους είχαν δυσκολίες προσαρμογής, προχωρούσε στη λήψη συνεντεύξεων. Κατόπιν, η ομάδα συνεργαζόταν εκ νέου με τον διοικητή και τον ιατρό της μονάδας και αφού εξέθετε συνοπτικά τις απόψεις της, αναφορικά με τα προβλήματα του κάθε στρατιώτη, επέστρεφε στη βάση της. Στη συνέχεια συνέτασε προσωπική έκθεση προς το διοικητή της μεραρχίας και της μονάδας, όπου ανέφερε διεξοδικά τα προβλήματα και τις πιθανές αιτίες τους για κάθε στρατιώτη ξεχωριστά και τέλος πρότεινε εναλλακτικούς τρόπους χειρισμού των προβλημάτων. Παράλληλα, η ομάδα διατηρούσε στη κατοχή της απόρρητο αρχείο των περιπτώσεων, τις οποίες χειριζόταν, και ανάλογα με τη σοβαρότητά τους παρακολουθούσε την εξέλιξή τους ή όχι. Τέλος, η ομάδα διαοργάνωνε ενημερωτικές ομιλίες γύρω από κοινωνικά θέματα, όπως AIDS και ναρκωτικά.

Γίνεται σαφές από τα παραπάνω πως το έργο της ομάδας ήταν περισσότερο απογραφικό και σε σπάνιες περιπτώσεις, όταν οι περιστάσεις το επέτρεπαν, θεραπευτικό.

4. Η φύση των προβλημάτων των στρατευμένων

Τα προβλήματα που συναντά ο ειδικός των ανθρωπιστικών επαγγελμάτων στο στρατό είναι δυνατό να μελετηθούν από δύο οπτικές γωνίες, από τη σκοπιά δηλαδή του στρατού ως ενός τμήματος του θεσμικού συστήματος του κράτους και από τη σκοπιά της ιδιομορφίας του ως θεσμού (βλέπε σχετικά Τσαούση, 1987: 121-125).

Με την πρώτη συλλογιστική γίνεται σαφές ότι τα προβλήματα των νέων στο στρατό δεν μπορούν να θεωρηθούν άσχετα με τα προβλήματα που συναντώνται στο σύνολο της κοινωνίας. Έτσι, κάνοντας μια ταξινόμηση διακρίνει κανείς τις εξής μεγάλες κατηγορίες προβλημάτων, που υπεισέρχονται στη ζωή του στρατευμένου και την επηρεάζουν:

I. Προβλήματα κοινωνικο-οικονομικής φύσης. Σε σύνολο 186 στρατευμένων, οι οποίοι παραπέμφθηκαν σε διάστημα ενός έτους στην ομάδα, οι 143 (77%) αντιμετώπιζαν κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα. Η οικονομική ανέχεια, η έλλειψη στέγης, η ανεργία, τα προβλήματα υγείας είναι οι πιο συνήθεις δυσχέρειες, οι οποίες, αν και δεν βιώνονται άμεσα από τον στρατευμένο (για και τις περισσότερες φορές αφορούν το περιβάλλον που άφησε πίσω του ως πολίτης), εντούτοις επιδρούν καταλυτικά στη ζωή του στο στρατόπεδο, σε βαθμό που να τον αποσπούν από τα προβλήματα της στρατιωτικής ζωής, κάνοντάς τον να υιοθετεί συχνά αδιάφορη στάση γι' αυτά. Συνήθη επίσης γνώρισμα αυτής της κατηγορίας ατόμων είναι η μελαγχολία, που συχνά αγγίζει τα όρια της κατάθλιψης, η απομόνωση, το χαμηλό επίπεδο αυτοεκτίμησης και ο σπιγματισμός τους ως “μαύρα πρόβατα” στο στενό περιβάλλον της στρατιωτικής κοινότητας. Η παθητική στάση αντιμετώπισης των προβλημάτων φέρνει συχνά τα άτομα αυτά αντιμέτωπα και με το πειθαρχικό σύστημα σωφρονισμού του στρατού με αποτέλεσμα να επιτείνονται τα ήδη διαμορφωμένα συναισθήματα αναξιοσύνης. Τέλος, συχνό είναι το φαινόμενο εκδήλωσης επιθετικής συμπεριφοράς, που παρατηρείται προς το τέλος της θητείας, η οποία αποβλέπει στην παράταση της παρουσίας τους στο στράτευμα και την συνακόλουθη ασφάλεια που αυτή συνεπάγεται.

II. Οικογενειακά προβλήματα: Τα προβλήματα αυτά αφορούν το 32% των περιστατικών που χειρίστηκε η ομάδα και σχετίζονται με στρατευμένους, οι οποίοι προέρχονται από διαταραγμένο οικογενειακό περιβάλλον (αλκοολικοί γονείς, ύπαρξη ψυχασθενειών στο οικογενειακό περιβάλλον) και από διαζευγμένες οικογένειες. Τις περισσότερες φορές τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν δυσκολίες που χαρακτηρίζουν και τα άτομα της πρώτης κατηγορίας. Ωστόσο, η συμπεριφορά τους είναι διαμετρικά αντίθετη. Κύριο γνώρισμα αυτών των ατόμων είναι η εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς, τόσο ενάντια στο στρατιωτικό σύστημα, που εκδηλώνεται με την αμφισβήτηση της στρατιωτικής ιεραρχίας, όσο και στα υπόλοιπα μέλη της στρατιωτικής κοινότητας. Χρήση ναρκωτικών ή αλκοόλ και προβλήματα με το νόμο χαρακτηρίζουν τις περισσότερες φορές το ιστορικό αυτών των νέων, πριν την ένταξή τους στις ένοπλες δυνάμεις.

III. Ψυχολογικά προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά συναντώνται σε μικρότερη έκταση (7,5% των περιπτώσεων) και εμφανίζονται με τη μορφή συγκινησιακών καταστάσεων, μελαγχολίας, απόσυρσης και τάσης φυγής από το στρατόπεδο (λιποταξία). Χαρακτηρίζουν κυρίως άτομα που προέρχονται από υπερπροστατευτικό περιβάλλον ή άτομα που βιώνουν έντονα την έλλειψη του ερωτικού τους συντρόφου.

Πέρα όμως από τις παραπάνω γενικές κατηγορίες προβλημάτων που σχετίζονται με το κοινωνικό σύστημα, προβλήματα προκύπτουν και από αυτή-καθαυτή τη φυσιολογία του στρατού ως θεσμού. Η ύπαρξη της ιεραρχίας, η διασφάλιση της πειθαρχίας διαμέσου ενός συστήματος αμοιβών και ποινών, η πίεση για την παραγωγή έργου σε συνδυασμό με την ομαδική συμβίωση ατόμων που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικο-οικογενειακά συστήματα, με διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο επιφέρουν ενδοομαδικές συγκρούσεις και δυσχεραίνουν τη συμβίωση στα πλαίσια του στρατοπέδου. Επίσης, η ανισοκατανομή ηλικιών και η διαιώνιση συγκρούσεων διαμέσου θεσμοποιημένων ιδεολογιών, όπως αυτή του “παλιός-νέος”, από τους ίδιους τους στρατευμένους δημιουργούν κλίμα εχθρότητας και επιτείνουν τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα. Τέλος, προβλήματα είναι δυνατό να προκύψουν και από τις συνθήκες διαβίωσης, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το ποσοστό επάνδρωσης των μονάδων και την παλαιότητα των εγκαταστάσεων (βλέπε σχετικά και μελέτη ΓΕΣ, Μάιος Σ91).

5. Ο διπλός ρόλος του κοινωνικού λειτουργού-οπλίτη

Η ίδια η δομή του στρατού, με την ύπαρξη της ιεραρχίας και την κατά γράμμα αυστηρή τήρηση των διαταγών, από τη φύση της αντιστρατεύεται την προσπάθεια ψυχοκοινωνικής υποστήριξης η οποία απαιτεί ευελιξία ρόλων, δυνατότητα εναλλακτικών τρόπων δράσης και ανάπτυξη πρωτοβουλιών.

Εκτός όμως από τη δομή του στρατού και ο ίδιος ο θεσμός του “κοινωνικού λειτουργού-οπλίτη” χαρακτηρίζεται από μια διφορούμενη ταυτότητα που δημιουργεί προβλήματα. Γιατί ο κοινωνικός λειτουργός είναι στρατιώτης, συνεπώς δεν διαφέρει σε τίποτα από τους υπολοίπους συναδέλφους του, ταυτόχρονα όμως είναι θεσμικά νομιμοποιημένος να εκφράζει κρίσεις γι’ αυτούς, τέτοιες μάλιστα που συχνά είναι καθοριστικές για το μέλλον τους.

Επιπλέον, αν και στρατιώτης συνδιαλέγεται με ανώτατα στελέχη της στρατιωτικής ιεραρχίας περιβεβλημένος με το κύρος του ειδικού, συχνά μάλιστα εκ των πραγμάτων διατυπώνει απόψεις που είναι δυνατό να θεωρηθούν και ως διατύπωση κριτικής απέναντι στον τρόπο άσκησης της στρατιωτικής διοίκησης. Μοιάζει έτσι ο κοινωνικός λειτουργός-οπλίτης σαν τον ακροβάτη που ισορροπεί σ’ ένα τεντωμένο σχοινί, έχοντας στη μια άκρη τη στρατιωτική ιεραρχία που απαιτεί απ’ αυτόν να εργαστεί σύμφωνα με το πνεύμα των διαταγών, χωρίς όμως να ασκεί κριτική στον τρόπο άσκησης της διοίκησης, και από την άλλη τους συναδέλφους του να τον αντιμετωπίζουν καχύποπτα, μη δυνάμενοι να καταλάβουν τον ρόλο του.

Αν στα παραπάνω προσθέσει κανείς την έλλειψη ουσιαστικής εξουσίας (μία και η εξουσία βρίσκεται πάντοτε στα χέρια του εκάστοτε διοικητή), το δυσανάλογο μέγεθος της ομάδας σε σχέση με τα περιστατικά που καλείται να χειριστεί, τις χιλιομετρικές αποστάσεις ανάμεσα στα στρατόπεδα, την έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων και τα καθήκοντα που απορρέουν από τις υποχρεώσεις του ως στρατιώτη, εύκολα γίνεται αντιληπτό πόσο δύσκολο είναι το έργο του κοινωνικού λειτουργού-οπλίτη.

6. Κριτική του Θεσμού

Έρευνα του στρατού το Μάιο του '91 καταλήγει σε μια βασική διαπίστωση “πως παλαιότερα ο στρατός προηγούνταν σε ανέσεις διαβίωσης σε σχέση με τις αντίστοιχες ιδίως της ελληνικής υπαίθρου”. Με βάση την παραδοχή αυτή δεν είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς πως διαμορφώθηκε μια αντίληψη, που ακόμα και σήμερα, θεωρεί το στρατό ως ένα είδος “δεύτερου σχολείου”. Πραγματικά, αν αναλογιστεί κανείς τις συνθήκες ζωής στις δεκαετίες του '50 και '60, αλλά και προγενέστερα, ο στρατός αναμφίβολα αποτελούσε ένα είδος “κοινωνικού σχολείου”, όσον αφορά την εκμάθηση κανόνων υγιεινής και κανόνων συμπεριφοράς ομαδικής συμβίωσης, στοιχεία πολύ απαραίτητα για τον αστικό τρόπο ζωής, που σιγά-σιγά άρχιζε να διαμορφώνεται, στα ραγδαία αναπτυσσόμενα, αστικά κέντρα εκείνης της εποχής. Με αυτή την έννοια ο στρατός αποτελούσε τη γέφυρα ανάμεσα στην κοινωνία της υπαίθρου και της πόλης.

Στις μέρες μας τα πράγματα έχουν διαφοροποιηθεί αισθητά. Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι σε έκθεση του στρατού αναφέρεται “πως η κοινωνική πρόοδος αντέστρεψε τα πράγματα με αποτέλεσμα οι συχνά άσχημες συνθήκες διαβίωσης να επιδρούν ανασταλτικά στην προσαρμογή των νέων στο στρατό”. Επομένως, σήμερα είναι σαφές ο περιορισμός του κοινωνικοποιητικού ρόλου του στρατού, σε αντιδιαστολή με το παρελθόν.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο, άξιο προσοχής, είναι η έλλειψη αξιών και αρχών που παρατηρείται στη ζωή του στρατοπέδου. Γιατί η ομαδική ζωή του στρατοπέδου αποτελεί μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για τον κάθε νέο να δείξει τον “εσωτερικό πλούτο” που κουβαλάει ως κληρονομιά από την ανατροφή του στην οικογένεια και από τη μόρφωση του στο σχολείο. Η έννοια του “εσωτερικού πλούτου”, περιλαμβάνει ανάμεσα σε άλλα, συναισθήματα ανθρωπιάς, φιλίας, κατανόησης, σεβασμού και αλληλεγγύης προς το συνάνθρωπο ιδιαίτερα μάλιστα που ο στρατός ως χώρος παρουσιάζει ομοιογένεια, τουλάχιστον όσον αφορά τις ανάγκες και την αντιμετώπιση των προβλημάτων, που είναι λίγο-πολύ τα ίδια, σε αντίθεση με την εκτός στρατού κοινωνία. Ωστόσο, μια τέτοια ιδανική εικόνα δύσκολα συναντάται ή τουλάχιστον δεν είναι ο κανόνας. Περισσότερο συχνά είναι φαινόμενα κατακερματισμού σε ομάδες-παρέες, οι οποίες τις περισσότερες φορές απορρίπτουν κάθε ξένο προς την ομάδα στοιχείο, φιλοτομαρισμού, καιροσκοπισμού και αδιαφορίας για το διπλανό. Η παραπάνω θέση, απηχεί βέβαια προσωπικές απόψεις και πιθανά μεμψιμοιρεί υπό την επίδραση προκαταλήψεων (στερείται άλλωστε ερευνητικής τεκμηρίωσης), δεν παύει όμως να περιγράφει φαινόμενα που συναντώνται στην Ελληνική κοινωνία και ως εκ τούτου είναι φυσικό να υπάρχουν σε μικρό ή μεγάλο βαθμό και στο στρατό, φωτογραφίζοντας την κοινωνικοπαιδαγωγική χρεωκοπία των δύο βασικών θεσμών κοινωνικοποίησης της οικογένειας και του σχολείου.

Η παράθεση της παραπάνω προβληματικής επιδιώκει να κάνει φανερό ότι ο κοινωνικός λειτουργός έχει μηδαμινά περιθώρια παιδαγωγικής εργασίας και τούτο επειδή η σοβαρότητα της αποστολής του στρατού είναι τέτοιας ζωτικής σημασίας, ώστε να οδηγεί στην επιλογή προτεραιοτήτων τέτοιων που να σχετίζονται με την προάσπιση της ακεραιότητας και ανεξαρτησίας της χώρας. Άλλωστε, η κοινωνικοποίηση είναι πολύ περισσότερο έργο της οικογένειας και του σχολείου, παρά του στρατού. Μοιραία λοιπόν η παιδαγωγική εργασία στο στρατό είναι ουτοπία για τον κοινωνικό λειτουργό (για τη σημασία της παιδαγωγικής εργασίας βλέπε Ζωγράφου, 1993: σελ. 53-128).

Τίθεται λοιπόν το καίριο ερώτημα, αναφορικά δηλαδή με τα κίνητρα που ώθησαν το στρατό στην υιοθέτηση του θεσμού του κοινωνικού λειτουργού, αλλά και τις προσδοκίες του απ' αυτόν. Η απάντηση στο προηγούμενο ερώτημα είναι δυνατό να εξαχθεί από την εξέταση και συνεκτίμηση τεσσάρων παραγόντων, όπως:

α. Το δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα και που καθιστά το κάθε άρρεν μέλος, πολύτιμη μονάδα για τις ένοπλες δυνάμεις.

β. Το υψηλό ποσοστό αυτοκτονιών. Μόνο το '94, 65 άτομα παραπέμφθηκαν στην ψυχιατρική κλινική του 414 ΓΣΝ για απόπειρα αυτοκτονίας ή τάσεις αυτοκτονίας (ΕΘΝΟΣ, 16/4/95).

γ. Το συνεχές αυξανόμενο ποσοστό τοξικομανών. Σημειώνεται ότι μόνο στο στρατό ξηράς, κατά το χρονικό διάστημα '82 έως '93, απαλλάχθηκαν 4.379 νέοι λόγω τοξικοεξάρτησης (ΕΘΝΟΣ, 16/4/95).

δ. Την πίεση της κοινής γνώμης για μείωση της θητείας και βελτίωση των όρων διαβίωσης.

Κάτω από το πρίσμα αυτό γίνεται σαφές ότι ο στρατός έχει ανάγκη από την παρουσία του κοινωνικού λειτουργού (και των συναφών ειδικοτήτων) ως θεραπευτή, με την έννοια ότι αυτός θα συμβάλλει στον εντοπισμό ατόμων με δυσκολίες προσαρμογής και σε συνεργασία με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας να βοηθήσει στην όσον το δυνατόν καλύτερη αξιοποίησή τους, αν φυσικά κάτι τέτοιο είναι εφικτό.

Προτάσεις

Με βάση την τελευταία διαπίστωση, που οριοθετεί το ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στο στράτευμα, είναι χρήσιμο να διατυπωθούν και οι ακόλουθες επισημάνσεις-προτάσεις, οι οποίες αποβλέπουν στη βελτίωση των παρεχομένων υπηρεσιών:

I. Διορισμός μονίμων κοινωνικών λειτουργών και άλλων ειδικών, ώστε να αρθούν οι αντιφάσεις από τη διπλή ιδιότητα του κοινωνικού λειτουργού-οπλίτη.

II. Καθιέρωση στα διάφορα τμήματα των ανθρωπιστικών σχολών ειδίκευσης που να σχετίζεται με το στρατό.

III. Εκπόνηση ερευνητικών προγραμμάτων για την καταγραφή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι νέοι στο στρατό, αλλά και καταγραφή των στάσεων τους, πριν την ένταξή τους σ' αυτόν.

IV. Τέλος, όσον αφορά την παρουσία του κοινωνικού λειτουργού, θα ήταν προτιμότερο αυτός να βρίσκεται σε χώρους, όπου μπορούν ν' αντιμετωπισθούν τα προβλήματα προληπτικά, δηλαδή στην οικογένεια, στο σχολείο, στη γειτονιά, και κατά δεύτερο λόγο σε θεσμούς, όπως ο στρατός.

Συμπεράσματα

Η καθιέρωση του θεσμού του κοινωνικού λειτουργού στο στράτευμα, η δυνατότητα εναλλακτικής κοινωνικής θητείας αντανakλούν την προσπάθεια της πολιτείας να δώσει λύσεις στα υπαρκτά προβλήματα των νέων. Για την προσπάθεια αυτή όμως δεν αρκούν πειραματισμοί και μάλιστα αποσπασματικοί σε επιμέρους θεσμούς. Αντίθετα, απαιτείται μια συνολική θεώρηση των προβλημάτων των νέων στο τετράπτυχο

οικογένεια-σχολείο- στρατός-εργασία, που θα δίνει συνολικές απαντήσεις στα προβλήματα. Επομένως, η εκδήλωση περισσότερου ενδιαφέροντος, κυρίως για τους βασικούς φορείς κοινωνικοποίησης (οικογένεια, σχολείο), μόνο ως θετική συνεισφορά μπορεί να εκληφθεί στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του νέου, τόσο ως στρατιώτη, όσο και ως αυριανού οικονομικά ενεργού πολίτη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΓΕΣ, Στατιστικά στοιχεία εκπαίδευσης-διαβίωσης οπλιτών, Μάϊος 1991.
2. Εφημερίδα "Το Έθνος", 16/4/95.
3. Ζωγράφου Ανδρέας, Σχολική κοινωνική εργασία, Πάτρα 1993.
4. Τσαούσης Δημήτρης, Η κοινωνία του ανθρώπου, GUTENBERG, Αθήνα 1987.
5. Φραγκουδάκη Άννα, Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 1985.
6. Χέρμπερτ Μάρτιν, ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας (επιμέλεια Καλαντζή-Azízi), ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα 1992.